

Apie savą vietą, žemę ir laisvę

Vykintas VAITKEVIČIUS kalbasi su Marijona ir Jonu URBONAVIČIAIS

Jonas Urbonavičius ir Marijona Jankauskaitė-Urbonavičienė, abu gimę 1934 m., gyvena Lenartuvoje, Šaukoto seniūnijoje, Radviliškio rajone. Urbonavičius kilęs iš Pyplių k., Grinkiškio vls., bajoriškos kilmės, nuo 1958 m. gyvena žmonos namuose Lenartuvoje (jo močiutė iš mamos pusės Stanislava Mačiulytė-Rimkienė buvo tikra J. Mačiulio-Maironio pusseserė). Urbonavičienė visą gyvenimą gyvena savo tėvų namuose; jos tėvas – Petras Jankauskas (1856–1939), gyvenęs ir miręs Lenartuvoje, buvo knygnešys.

– Jūs visą gyvenimą čia gyvenat ir Jūsų tėvai čia gyveno. Jeigu pamėgintumėt pasakyti žodžiais, ką Jums reiškia šita vieta, kur Jūs gyvenate?

[Marijona Urbonavičienė:] – Labai brangi. Man¹ Man brangi, kad aš čia gimiau, čia užaugau, čia paseinau, ir aš niekur nenoriu eit. Man brangi. Nu jam – nežinau, jis dabar irgi užsigyvenęs. Jau ženoti 55 metai, dabar jau bus.

[...]

– Jums ta vieta brangi, bet jeigu reikėtų su kuo nors palyginti, tai su kuo tą brangumą palygintumėte?

[M. U.:] – Nu nežinau, nežinau. Man brangi vieta. | Labai. Kad ir ta kalupkė² tokia... tokia gyvenama. Man yra labai brangi.

[Jonas Urbonavičius:] – Čia buvo taip pas mūsų: čia labai... labai kolūkio... mes prie Šaukoto priklausėm, paskui... Breikšta buvo toks, pirminyks, dabar mirė pernai. Jis atvažiuodavo, būdavo, saka: čia jum... sugriaut reikia! Sykį reikia stogą dengt, nuvažiuoju, sakau, pirminyke, mašinos, sakau, parsivežt šiferiui. Dar kokio perkūno, saka. Griaut! O ne...

[M. U.:] – Nesikeik!

[J. U.:] – Kol griausiu, ale ant galvos bėgs, reik pasilopyt. Nu, trauk tave velniai, važiuok! Va.

Nu tai mūsų plans toks buva: jeigu dar būtų kolūkis buvęs, tai jau čia mūsų nebūt buvę. Vaikai mokinas, sa-

kėm, vaikus išmokysime, išlaisme, a mum, seneliams, dabar čia jau nebūtų laikę nieks. Saka, vis tiek duos kambarį...

[M. U.:] – Nevarė per nevaliu.

[J. U.:] – Būt išvarę. Jeigu lig šiol būtų buvę [kolūkiai. – *Vait.*], būt išvarę.

[M. U.:] – Oi, čia daug išėję į Kunigiškius, į Šaukotą.

[J. U.:] – Jeigu būtų davę kambarį, būtumėm išėję tada į bendrąjį.

– Ar būtumėt Jūs išėjus?

[J. U.:] – Tai visi mum durniais vadydava, kad čia sėdžiam.

[M. U.:] – Kolūkia valdžia.

[J. U.:] – Žmonės, patys draugai. Dar, saka, sėdit jūs, aikit į Kunigiškius, tē krautuvė, tē viskas. A dabar kap pasižiūri, jau jie durniais skaitos, saka, kaip jums čia gerai!

Aš karvę išsivedžiau an kiemo, aš išsiganau ją. A jisai tris kilometrus ved karvę į ganyklą. Va, tie Kudinai [kaimo pavadinimas. – *Vait.*], kur sakai tuos, tai ain jie į Šiaulėnus, kelias mūsėt ten. Saka, tai ko jūs ten? Eik, saka, į Šiaulėnus duonos parsinešt, saka.

Saka, dabar tu į Šiaulėnus į savaitę sykį aini duonos parsinešti, a daugiau ateisi karvę milžt į Kudinus tris sykius į dieną! Ir taip išpardavė visi karves, ir Šaukote, katrie va, mūsų tokie amžiaus, kai tik nuąje į Šiaulėnus... nu ką tu, tris kilometrus, keturis reik važiuot karvę pasimilžt, vasarą. Nu tai kur tu palakstysi? Išpardavė visi tie, sėdž be karvutės. O mes ir šiandien dar laikom!

– Ar Jums šita vieta... ar tas namas brangus, ar ta vieta?

[M. U.:] – Nu ta vieta, ta gimtinė visa.

– Jeigu nebūtų šito namo?

[M. U.:] – Jeigu nebūtų, tai nebūtų. Tai čia...

[J. U.:] – Netaisyk, tai... Jau tas namas neatsimen. Mes jau... mums aštuoniasdešimt metų, o tas namas apie šimtą.

[M. U.:] – Aš nežinau, kiek tas namelis... kokį pusantro šimto metų. | Nu nepasakysiu, kiek metų.

1. Čia ir toliau vertikalium brūkšniu žymimos pokalbio pauzės.

2. Kalupka, kalupa (lenkiškai *chalupa*) – trobelė, lūšnelė.

– *Ar Jūs užrištom akim, ar atrastumėt viską?*

[M. U.:] – Atrasčiau.

– *Atrastumėt?*

[M. U.:] – Atrasčiau.

– *Ar gerai žinot Jūs tuos takelius, kaip eiti, kur? O kas tuos takelius pramynė, ar Jūs pramynėt?*

[M. U.:] – Nu tai ką? Tėvai pramynė, o dabar reikia... aš jau užbaigsiu, kiek jau aš čia gyvensiu, tiek.

[...]

– *Jūs sakot Jūsų vieta, sava vieta, tai ką Jūs dar priskaičiuotumėt prie savo vietas? Ar Šiaulės kalną priskaičiuotumėt?*

[M. U.:] – Nu tai taip, taigi čia ta apylinkė visa. Nu įdomu čianai, smagu.

Mana sesuo atvažiuoj, čia Šiaulėnuos yra mūro kryžius. Tai topus mūro kryžiaus jau, tai saka, mā saulė daug šviesesnė. | Matai, kaip yra.

– *Kur, Šiaulėnuose?*

[M. U.:] – Nu.

[J. U.:] – Tiek dar gaila, kad mum sveikatos nebėr. Bet mum atmesk trisdešimt metų kokį, ir dar kai čia... dar iš karto dar dirbom čia. Dabar turim mes čia dirbamos grynai 6 hektarus, ir aš turiu tē palikimą 13 hektarų, bet ten mišku viskas, ten mišku labai apaugę.

[M. U.:] – Malkų pirknt nereikia.

[J. U.:] – Tai viens malonums! Išeini, aš apeinu, čia mana... čia karvės ganykla, čia tas, čia tas, man nieks... A kolūky kai buva, tai stumdo tave. Čia toks seniukas gyvena, jo ganyklėlė buva, ir reik į daržinę važiuot, keliu pravažiuot... Aha, iškirsk kelią tam seneliui! O ka ne, tai per tavo dobilieną važiuojam, saka – aš valios neturiu. Aš dabar turiu valią an save.

Aš išeinu sau, aš kur aš noriu karvę prisirišau, kur aš noriu arklį prisirišau. Ir arklus laikėm dar, o ilgai! I tai vaikai rėk, dar laikytum, cha cha cha. Vaikai, žinai, užvaryk prišienaut. O vaikai parvažiuoj iš darba, žinai, pavargę, o vaikai... vaikui jau penkiasdešimt! Kiek dabar Antukui? Penkiasdešimt | du.

[M. U.:] – Šešiasdešimtais gimęs.

[J. U.:] – Jau ką, jau nebejauns. Jau dejuoj. Tai saka, ką mums sakyt, jeigu jūs dejuojat?

[M. U.:] – Jau proanūkių turim.

[J. U.:] – Viens malonums!

– *Jūs sakot, Jums smagu...*

[M. U.:] – Smagu. Ale kaip čia lanko tą mūsų grytelę, žiūrėk, svečiai svečiai ir svečiai, garbės žodis. O Jėzus! Čia mašinų piln, kokias penkios–šešios mašinos. Tai kaimynai saka: „Ką Jūs duodat valgyt? Iš kur Jūs...?“ Sakau: „Mum Dievas duod. Mes duodam, i

mums Dievas duod. Užtenka. I pavalgom, i pabaliovojam.“

– *Tai svečiai tas linksmumas, smagumas?*

[M. U.:] – Nu kaip ne? I svetimų privažiuoj, i vaikai suvažiuoja, o jeigu dar kokis gimtadienis...

[J. U.:] – Dar paršiuką vaikams užaugydavom...

– *Aš vis tiek dar nelabai suprantu, kur yra tas smagumas? Čia tik rūpestis...*

[J. U.:] – Nu žmogus laisv... laisvė... laisv...

[M. U.:] – Nu, jeigu gulėsi atsigulęs, tai koks čia smagums?

[J. U.:] – Dar vieną pasakysiu tokį: aš vežiau pieną čia, daugiau kai jau prieš galą [sovietmečio. – *Vait.*] veždavau, nu rinkdavau iš žmonių čia pieną, nuveždavau į Kunigiškius, tē atvažiuoj mašina, supila. Nuvažiuoj į Kunigiškius, ot, dabar suvažiavot čia – jau tē skamb! Skambėt turi to. A čia dabar i nieks nežinos, ka čia buvot, i ką mes čia darėm. Čia galim dainuot, rėkt, sienas trankyti, i nieks nežinos. A tē – viskas žina, kur kas išėja, kur kas. Aš ten... Baisu darydavos, įsivaizduoji? O tas yra, o tas yra! O čia mes laisvi.

– *Tai Jūs tada labai panašus į bajorą!*

[J. U.:] – O kodėl? Čia i lietuvis tą patį. T i k r a s lietuvis. Aš esu tikras, aš nesiskaitau bajoru.

– *Bet Jūs sau ponas, Jūs norit daryt, kaip norit... Jūs norit, kad niekas nežinotų, ką Jūs darot...*

[J. U.:] – Ne tai ponas, bet laisv... laisvė... laisv... laisvę turi. Laisvę turi. Nu, gerai, gerai, tarybiniais laikais, aš nesakau, prieš galą jau uždirbdavom neblogai, bet laisvės nebuvo. Buvom suvaržyti. Aha, žiūri į laikrodį – pavėlavai penkias minutes! Aš galiu atsikelt pietų laike...

Senovės taip buva: Šiaulėnuose atlaidai. Ona. Tai pati rugiapjūtė! Suvažiuoja iš Vosyliškia, iš Grinkiškia, iš Krakų, nu ir suvažiava pas mano tą... tetą, susivažiuavo, pabaliovoja, parnakvoja.

[M. U.:] – Kokias tris dienas baliavodava.

[J. U.:] – Tai jisai parvažiavęs, kad ir sugaiša tą dieną, bet jisai naktį išėj, rugius nusipjovė. Jisai pasidarė sava. A pirma mes, ką mes? Kad ir kažikur tau, jau jau biškį pavėlavai, pabandyk neišeit į darbą, jau viskas, brigadinyks pasitika tavį. Žmogus kalėjimšč... žmogus k a l ė j i m š č i k s buva! Lageris buva. A dabar mes laisvi.

[...]

[J. U.:] – Dabar labai, labai... labai... labai... labai... širdį skaud, labai liūdna, kai tie laukai aug krūmais. Eini, pirma buva, gražiai laukai išdirbti.

Jonas ir Marijona Urbonavičiai po vakarinės ruošos savo namuose. Žilvino Montvydo nuotrauka. 2013 m.

[M. U.:] – Čia buvo la... pievas! O dabar kas daras? Dabar tamsu, naktis... [pokalbis vyksta vėlai vakare. – *Vait.*]

[J. U.:] – Apauga krūmais.

[M. U.:] – Apauga krūmais.

[J. U.:] – Tai dabar gerai, pradėja tas Krivickis čia dirbt, o ka ne, tai čia baisu, kas darės jau. I taip vietom, kur nedirba, tai jau miškai, jau beržai va tokie stov.

– *Jums atrodo, jeigu dirbamą žemę užauga miškas, tai yra...*

[J. U.:] – Labai liūdna.

[M. U.:] – Labai liūdna.

[J. U.:] – Labai liūdna.

– *O dėl ko liūdna?*

[M. U.:] – Nu kaip? Buva dirbama žemė, pavasaris ateina, apsėj, užaug, nupjaun. Rudenį žemę suar, gražu pažiūrėt, juoduoju! Pavasaris vėliak, vėliak javai, vėliak tē daržai, vėl bulvės, ten visų žmonių, visi džiaugiamės, visi, nu tai klausyk, mieste jum kitaip, o mes kaimi kitaip.

[J. U.:] – Yra kit... kad dara skulptūras visokias, meninykai tē dar... o mes papratę prie tos žemės, tą žemę knist, iš tos žemės maitytis.

[M. U.:] – Mum ta žemė brangi.

[J. U.:] – Iš tos žemės pelną imt. Tai mum baisu.

[M. U.:] – Toks i pelns. Dėl savį pasidarai, i viskas. Kad nereiktų [pirkt. – *Vait.*].

[J. U.:] – I dabar mes, i jos sesuo, tai dabar neatvažiuoj, o taip kad jai i pasodinam i bulbes, čia i daržą pasodinam, atvažiuoj, nusiravi, i nusivež, jin valga. I mes... Aš vaikam sakau, jeigu man reiktų dabar (dabar gal išsėdėčiau, pensijas gaunam), bet taip, kaip dabar jie, sakau, jeigu mā algos nemokėtų, tai aš mieste nesėdėč. Aš čia an žemės, aš čia su lopeta išsikasč lysvelę, aš vis tiek pasisodysiu bulvytę mā, aš vis tiek rudenį išsikasiu aš ją. O ką tu ten an bruka to? Ką tam bruke tē ieškot, ką tē rasi?

Tai gerai, dabar vaikai... tai Povilionis toks buvo, Šiaulėnuose veterinorius, labai stipras, jis apylinkės veterinorius buvo, tai jis labai sutikdava, atvažiuoja, sakau: „Kazimierai, kada mes nustosim vaikus šert?“ Saka: „Kai į pensiją išlaisme, tada.“ Cha cha cha.

Nu vaikai paded, atvažiuoj, mumi... i apsėjam, i šienaunam, bet jiem paršas papjaut, bulbių neperk, supranti, daržą irgi prisisodinti tē agurkų ar burokėlių, ir vežas, kiek jiem nori.

[M. U.:] – Jie patys ir pasidara.

[J. U.:] – Mum tik jėga paded, o mes juos – išmaityt, tai... nu jie tē nusiperk mėselės šviežios, kada jau nusbosta, bet taip... kai paskerdi paršą 200 kilogramų, nu tai lašinius paliekt, išrūkam, tai kiek kada atvažiavj ir atsipjovė. O taip išsivežė, ir viskas.

[M. U.:] – Nu jie užsidirb!

[...]

[J. U.:] – Tai vaikai dabar keikia an mūsų, kad jau, saka, neturim sveikatas padėt. Tai už tą. Dar, saka, jum čia karvių reik.

Nu ir dabar arklį... Tai jau kelinti metai arkliai nebe-turim, tai Jėzasmarij, aš. Mā arklys tai kvep! Aš nega-liu, negaliu... Nu tai karvė dar vis tiek.

– *Jūs labai gražiai pasakojat ir sakot, kad ta juoda žemė jums labai gražu, ir knisti žemę...*

[M. U.:] – Taip.

– *Bet jeigu Jūs matot, pavyzdžiui, suartą nelabai derlingą žemę, smėlį, pavyzdžiui?*

[M. U.:] – Nederlinga ji ir yra čia ta žemė. Bet kad vis tiek užaug i užtenk.

– *Jeigu suari, bet jinai nejuoduoja, ar Jum taip pat gražu?*

[M. U.:] – Nu kaip ji nejuoduos?

[J. U.:] – Ją reik taip art, kaip ta vaga, kad gražu būtų. Aš gi ardavau su arkliais, tai čia pirminyku buva Šaukote toks Zaks. Važiuoja pro šalį, nu ale, saka, sua-rei! Niekur vagos kreivos nėra, saka, o.

[M. U.:] – Nu i gražu. Rudenį turi suart, kad nežo-lėtų.

[J. U.:] – Jeigu aš prie plūga stojau dvylika metų, jau prie plūga, tetė buva sens, apsiženija mana tevas 45 metų, o ašai kiek... ketvirtas buvau, tai kolei aš pa-augau, jisai sens jau buva, septyniasdešimt metų. Tai aš dvylika metų, trylika pradėjau su dalgiu pjaut. Ką? Ketvirtais gimė, trisdešimt, galiu pasakyt, penkiasde-šimtais metais aš ėjau į kolūkį pjaut su vyrais. Pilnai traukiau dalgį su vyrais suaugusiais. Va.

[M. U.:] – Taip, aš dvylika metų būdama kolūkį ei-davau, pirmiau nebuva kombaina, nieka, dalgiais pjau-dava, – rinkdavau rugius. Pacanikė, dvylika metų, o dabar ką vaikai dara? Ką mieste? Alų ger, degtinę ger, kaip saka.

[J. U.:] – Reik auklėt mokytojam, tėvai dirža vaikui negal suduot, negal to. Mes basi karves ganėm! Šešių metų jau išėini karves... Pavasarį sniegą nulaida, va, vis palaidi, pašarų...

[M. U.:] – I basi.

[J. U.:] – I eik ganyt, nebuva guminių tų batų, basas eini.

[M. U.:] – Po rugienas kojas kruvinas, suskirdusias.

[J. U.:] – Dirbam, užaugam, i smagu buva.

[M. U.:] – I nieka mes tos žemės nebijam!

– *Kaip?*

[M. U.:] – Nieka žemės nebijam. Labai g e r a i.

[J. U.:] – Kolūkis, kai stoja, kas čia darės kaime, kaip čia smagu, kaip dabar kad duod per televizorių,

kai tē koncertai visokie, tai pirma kaime buva tokie. Vakarais skambėdava, dar i pavasariais skamb dainas.

[M. U.:] – Nevalgen buvom, bet dainuodavom!

– *Kai Jūs sakot „žemė“, ar aš teisingai suprantu, Jūs pirmiausia turit omeny dirbamą žemę?*

[M. U.:] – Taip. | Taip.

– *Ar Jūsų kiemas yra žemė?*

[M. U.:] – Dirbama žemė. Bendrai viskas, viskas gerai. Bet dirbama žemė.

– *Dirbama?*

[M. U.:] – Pavasarį... pava... iš rudenio suarta, pa-vasarį pasieji ten, jei jau dirbi, vėl pasieji, tau aug, nu-raviej tē daržus, javai aug, turi i paršui paduod, i karvei paduod, vaikai i šiena pasišienauja.

– *Tai yra žemė?*

[M. U.:] – Taip, žemė. | Taip. Gyvenims mūsų.

[J. U.:] – Yra tava triūsas, tava... tava...

[M. U.:] – Daba Jūs tē gaunat algas, viska, iš to gy-venat, o mes iš to gyvenam. Nu i dar pensijikės biškį užsidirbam, kolūkį beeidami. | Žemė b r a n g i, tik nieks jos nebrangin. Jaunims išlėk į miestus.

[J. U.:] – Aš dabar neįsivaizduoj, kaip tą žemę par-duot užsieniečiam. Tai gi žemė... žemė yra t a u t o s. Ne mūsų, ne jūsų, ne mana, ne kita. Tautos žemė. Tai mes tautą parduodam. Mes žemę negalim pardavinėt. Tai va, parduos užsieniečiam, ateis vokietys, ateis danas, i pirks iš mūsų.

[M. U.:] – Tai kad, saka, jau pusė išparduota.

[J. U.:] – Tai žemę išpirks, jie pareis čia gyvent, o mes kas? Vergai paliksme.

– *Kaip Jūs šitą supratote?*

[M. U.:] – Nu, tai kaip nesuprasi?

– *Apie tai niekas nešneka.*

[M. U.:] – Nu kaip.

[J. U.:] – Šliužas ką saka? Šliužas, žurnalistas, per televizorių. Šliužas i tą patį šneka.

Jokiu būdu žemę negali parduot! Juk mes už žemę kariavom, i dabar prie bokšta stovėja, žuva žmonės, i už ką? Už šią žemę Lietuvos! I mes ją parduosme. Tai ar čia yra... yra... yra... kai tas sake, samprotavims? Tai mā... aš irgi negaliu klausyties, kai pradėd sakyt – žemę parduosim. Žemė neparduodama!

Pokalbis užrašytas kartu su A. Čepulyte, A. Kazimieraityte, Ž. Montvydu, G. Petrausku, A. Buchaite 2013 m. sausio 12 d., šifruotas V. Vaitkevičiaus. Garso ir vaizdo įrašus numatoma perduoti Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto archyviui.